

folyóiratok keretén belül a külföldi és magyarországi irodalmaknak is.

Az ujabban megjelent könyvek közül különösen ki kell emelnünk Kristóf Györgynek, a kolozsvári román egyetem magyar tanárának Petőfi- és Madách-tanulmányok c. művét (Minerva kiadás). Kristóf a szociális, esztétikai és bölcséleti szempontokat tartja lényegeseknek a nagy írók műveinek vizsgálatában. Igen értékes tanulmánya a Petőfi és Madách között vont párhuzam, amelyben a két lángelme „világkép“-ét: a lírai költő álmodozó liberalizmusát s a tragédiaíró gyötrő szkepticizmusát behatóan elemezi. A verseskönyvek között különlegességükkel Antal János és Beski Andor dadaista-árnyalatú elmelművei vonják magukra figyelmünket. Késői visszhangjai ezek egy nyugaton már rég divatját mult irodalmi hóbortnak. Reméljük, hogy e próbálkozások jóhiszemű elkövetői hamarosan be fogják látni, hogy egy jó szonettet megírni mégis csak derekasabb feladat, mint érzések és szavak vegyelemzésével kísérletezni.

A Pásztortűzben megjelent írások között most is, mint ezelőtt, különösen a versek és a tanulmányok tűnnek ki. Reményik Sándor eddigi gondolatától s mély érzésektől súlyosított verseiből kikívánczik az impresszionizmus könnyedebb élményekkel játszó világába (Fecske a víz tükrén; A pacsirta); Walter Gyula is töprengések helyett néha elmerül a tiszta érzelemben (Ha nem lennél); Bakkay Bélának és Olasz Lajosnak finom parnasse-versei mellett szívesen olvassuk Halmágyi Samunak kedvesen régies versét az életeifraságokat megvető boldogságkeresésről. Modern líránkat határozottan gazdagítja Áprily Lajos *Marcius* c. verse, amely a valóságos, hóolvadási erdélyi tavaszt hozza eléink anélkül, hogy szántsándékkal keresné az erdélyiséget:

A nap tüze, látod,
a fűre diákat
a hegyre kicsalta: a csúcsra kiállt.
Csengve, nevetve
kibuggyan a kedve
s egy ős evoét a fénybe kiált.

Régi, kiszáradt
tó vize árad,
néma kutakban a víz kibuzog.
Zeng a picinyke
szénfejű cinke
víg dythrambusa: daktilusok.

Selymit a barka
már kitakarta,
sárga virágját bontja a som.
Fut, fut az áram
a déli sugárban
s hökken a hó a hideg havason.

Barna patakja
napra kacagva
a lomha Marosba csengve siet.
Zeng a csatorna,
zeng a hegy orma
s zeng — úgye zeng, úgye zeng a
[szíved?

Figyelmet érdemel Nagy Emmának *Nap* c. verse is. E szép tehetségű költő nemrégiben hagyta el Erdélyt. Nevével bizonyára találkozni fogunk még az itteni irodalmi életben.

A rendszeresen közölt novellák, rajzok s Gyalui Jenőnek egy érdekes dramolettje mellett különösen gazdagok a Pásztortűz számai tanulmányokban. Esztétikai és erkölcsi kérdésekről értekeznek: Rass Károly, Imre Lajos és Makkai Sándor. Karácsonyi János A hét vár címen egy időszerűvé vált kérdést fejteget Erdély régi történetéből. Benedek Elek pedig egy XVIII-ik század végi, Málnási nevű költőnek rabénekeit ismerteti.

Kuncz Aladár.

Észt rokonaink műveltségi viszonyai. A világháborúnak reánk nézve leverő eredménye mellett némi vigaszt nyujthat számunkra, hogy egy eddig elnyomottan élt rokonunk, a finn fajú észt nép, szabaddá vált. A latin, germán és sláv népek tengerében egy harmadik finnugor nép kezd meg pályafutását!

Az orosz birodalom összeomlásáig még a legvérmesebb erényű észt hazafiak sem merték arra gondolni, hogy Szent-Pétervártól alig kétszáz kilométernyire, a Peypus-tó, a Keleti-tenger és a Finn-tengerből közt elterülő Estland nevű orosz tartományból, hozzácsatolva Livland északi részét, megszülethetik „Eesti Vabariik“, a szabad Észt-kedvezően alakultak, s a híres orosz

kikötővárosból: Revalból újra Tal-ország. A körülmények azonban linn lett (= Dánvár, mert a XIII. században elkeveredett küzdelem után, melyet az égből lehullt csodás "Danebrog" nevű zászló döntött el a dánok javára, ezek szállták meg az észt partokat), s a kikötő hajóin szabadon lenghet a kék-fekete-fehér észt zászló. A Gusztáv Adolftól 1632-ben alapított dorpati egyetem még harminc évvel ezelőtt carcerbe zártak egy diákot, mert az aulában észtil mert beszélni. Ma az a diák egyetemi tanár, s előadásait észtil tartja Tartu-ban, amely az 56.000 lakosú város sokszázados észt neve. A „dorpati“ egyetemen nevelődött észt intelligencia teremtette meg Észtországot, mely nem *úgy* jutott egyetemhez, mint sok más új állam. Egyetem, mely államot teremt, talán szinte egyedülálló jelenség, de mindent megmagyaráz az, hogy az észt nemzeti színek egy észt egyetemi bajtársi egyesületszínei...

Német lovagrendek döntötték meg a XIII. század első felében az addig nomád és vikinghajós életet élő pogány, törzs-szerkezetű észt nép szabadságát. Ugyanakkor dán hóditók jártak átmenetileg az északi partokon. A XVII. században svéd uralom alá jutottak (ez volt szomorú multjukban a legjobb időszak), de Nagy Péter brutális hatalma a XVIII. század elején orosz fennhatóság alá igazta őket s azóta politikailag orosz katonák és hivatalnokok, gazdaságilag a balti német arisztokraták fojtottak el minden szabadabb válni törekvő megmozdulást. Az új állam területe csak 45.000 km², 93%-ban *észt* lakosainak száma elmarad Budapest és környékének lakosságáé mögött, de a 700 éves elnyomás idején megedződött észt nép az 1918 február 24-én kikiáltott függetlenség megvalósulása óta bizakodó kedvvel indult neki, hogy megoldja önálló nemzeti létének problémáját. Ismerve az észt néplelek kiváló tulajdonságait, bizalommal, s rokoni szeretettel kell kísérnünk törekvéseit e nehéz úton.

Mint az északi lélek általában, az észt is józan, elmélkedésre hajló, veleszületetten intelligens nép; hitvilága protestáns és mélyen vallásos, mely nem a külsőségekben nyilvánul, hanem a lélek pietisztikus hajlamából fakad. Másrészt alkotó-

eleme e léleknek a racionalisztikus, számító körültekintés, mely arra hajtja, hogy e földi dolgoknak első-sorban gyakorlati hasznavethetőségét állapítsa meg. Ez talán kissé materialisztikussá teszi az észteket, de a 700 éves elnyomás utolsó 50 évi egészséges gazdasági fejlődése lehetővé tette számukra jelentős anyagi áldozatok meghozását avégből, hogy *szellemi* életük is kifejlőd-hessék. Ma pedig a honvédelem költségvetése után (mely számukra az orosz veszély miatt létkérdés) a kultusztárca következik az állami kiadások terén! Lehet, hogy ennek oka a személyi kiadások nagysága, hisz az egyetemi tanár havonként körülbelül 600.000 magyar korona fizetést kap, de az észtek úgy gondolkoznak, hogy a jól fizetett tanítószemélyzet nagyon sok önkéntes kultúráldozatra hajlandó más téren.

Nagyon anyagiában gondolkoznak az észtek. Folyik ez foglalkozási ágaikból. Hisz főleg gazdák, akik egyre azt számítják, miként helyezhetik el gazdasági termékeiket előnyösebben külföldön, hisz iparosok, kereskedők, akiket állandóan a pénztermő-üzlet hajt tevékenységre. Azt hiszem a kultúrát is oly befektetésnek tekintik, amely a legkitünőbb gyümölcsöket termi, s ezért nagyon sokat áldoznak rája!

Az élet praktikus területein forgolódo nép talán nem fejleszt ki hyperkulturát. De az általános közép-műveltség, az a kulturkészlet amelyre a sokféle forgó észt iparosnak, kereskedőnek és hajósnek elemi szüksége volt, nagyon megízmosodott. Bizonyos gyakorlati műveltség ez; fokmérője abban nyilvánul, hogy nincs analfabetizmus Észtországban. Az észtek sokat olvasnak: könyveket, újságokat. Nem lehet elképzelni önálló keresetű embert, legyen az bár csak flakkerescocsis, aki ne olvasson el naponként a maga újságját. A legerősebb tőkés észt napilap („Päewaleht“) 50.000 *előfizetőt* számlál az 1.150.000 lakosú országban. Ez az újság a közvélemény irányítója, s szépirodalmi, gyermek- és szakirodalmi lapjaival a közművelődést is hathatósan irányítja. Szinte hihetetlenül hangzik, hogy az egész télen az anyaországtól jéggel elzárt Saaremaa (Oesel) sziget négyezer lakosú fővárosa,

Kuresaar (Arensburg) híres nyári fürdőhely, két észti és egy német ujságot bír el!

A nagy tömeg egyetemes, egyszintű kulturáltsága, melyre második réteggént az egyetemet végzett vagy éppen ott működő intellektuális osztály helyeződik: ez nagyjában az észti kulturkép keresztmetszete. Ebből a törzsből, mely éltető tápanyagát demokratikus megszottságú gazdasági állapotból, mint zilárd és megbízható talajból szívja magába, lombosodtak ki az észti művészet és irodalom, talán még zsenge, de mind erőteljesebbé duzzadó hajtásai. Az észti földbirtok sok-sok századon keresztül idegen arisztokraták kezében volt, akik idegen papokat hoztak az észti nyakára. Azt hitték, a német nyelv az, amelyen a lelki gondviselés a legelőnyösebben hajtható végre. Nem ment a dolog, a papok voltak kénytelenek észtil megtanulni, s ennek köszönhető, hogy létrejöttek az észti irodalom első termékei. Még 1517-ből való az első észtnyelvű könyv: egy katolikus katekizmus. Az első teljes (már protestáns szellemű) észti bibliafordítás 1739-ből való. Német papok munkája, ezért talán nyelvi szempontból nem a leg sikerültebb. Minden faluban volt egy ily biblia, gót betűkkel nyomtatva. A nép ezt az írásmódot tanulta meg, s ez az oka, hogy az észti ujságok, könyvek jórészt ma is gót betűkkel nyomtatják. Ez első, valóságos természetű irodalmi megnyilvánulással párhuzamosan a XVII. században megkezdődött a népdalok, mesék és mondák gyűjtése, mit szintén német papok végeztek. Hét-száz éven át ügyelt minden idegen hódító arra, hogy az észti jobbságból ne termelődjék ki intelligencia, mert érezték, hogy az lenne az ő legnagyobb veszedelmük! Kuriozum volt a balti német földesurak és papjaik számára az észti paraszt; ellesték szép meséit, nótaít, s aztán jutalmul deresre húzták. Latinnyelvű régi könyvekben képeket láttam észti jobbságok „megfenyítéséről” (ez is az észti „kulturállapot”-hoz tartozott egykor) s megtudtam érteni a nagy Báthory Istvánt, aki mint lengyel király autonómiát akart adni az észteknek, mert szerinte sehol oly gyalázatosan nem

bánnak a néppel, mint az észtiországi német földesurak!

A XIX. század közepe óta megjavult az észtek sorsa. A fényes szentpétervári udvar elvitte a balti földesuraknak észti parasztok iz-zadta jövedelmét, de eljött az idő, mikor a parasztnak is megengedték, hogy földet vásárolhasson. Az ősi birtokok nálunk jól ismert „bérlője hiányzott az észteknél. A parasztosztály töltötte be ott annak szerepét. Gazdasági megerősödése nyomán iskolázás, a tehetősebb gazdák fiainak egyetemjárása következett, s hatvan-hetven év alatt kitermelődött az a kulturális, politikai és gazdasági vezetőréteg, amely a körülmények szerencsés összejárása folytán megalkotta az észti szabadállamot. Létre kellett jönnie ennek az államnak, mert az intenzívebb kulturális és gazdasági fejlődés demarkációsális vonala rég elválasztotta ezt az orosz tartományt a birodalomtól. A Balticum volt Oroszország ablaka. Ne csodálkozzunk tehát, hogy ez a szoba, melyé az egyik ablak volt, Észtország, az emberi kulturélet minden terén higiénikusabb berendezésű lett, mint a mögöttes birodalom tömeglakása, amelyben szabad kilátástól elzárva fuldoklott azelőtt s fuldoklik ma is, jobban mint valaha, a százmilliónyi orosz.

Az észti irodalom mult századi kialakulásában méltán kiemelendő az ujságírás fontossága. A mult század ötvenes éveiben gazdasági, materialisztikus könnyítések érték az észti népet. Nem volt „nemzeti” emlékekben gazdag történeti vagy irodalmi multjuk, csak sok „nemzeti” szenvedésük. Egy-két emberük kinyitotta a szemét, s látta mi van másutt. S úgy látszik, az lett a meggyőződésük, hogy egy népet, ha élni akar, haladéktalanul és szinte gondolkodás nélkül a ma problémáival kell megismertetni, szellemi érintkezésbe juttatni, s erre való az ujság, mely egyneművé formálja a maga olvasóközönségét, az észti öntudat feltámasztásában pedig küldetés-szerű szolgálatot tehet! A konzervatív irányú Jannsen a XIX. század közepén megalapítja az első észti ujságot (*Pärnu Postimees* = Pärnu Futár). Mellette csakhamar neves lesz a radikálisabb C. R. Jacobson. Az elnyomott észti nép sorsának

megváltoztatása vezette azokat a férfiakat, akik az észet megmozdulás élére álltak, s így figyelmük a nép szellemi termékeinek gyűjtésére irányult. Kreutzwald kiadja a múlt század hatvanas éveiben az észet nemzeti mondat: „Kalewipoeg”-et (= *Kalev fia*; e mű Dr. Bán Aladár fordításában évek óta vár valakit, kinek áldozatkészsége lehetővé tenné számára a megjelenést). Kreutzwald gyűjtése nem tisztán népies; a poétalelkű gyűjtő hozzá-költött az anyaghoz. Jeles alkotása még: „Lembit”, hősköltemény, mely az észtek utolsó, jelentékenyebb nemzeti fejedelméről szól, aki a XIII. sz. első felében esett el a német lovagrendek ellen vívott szabadságharcban.

A nemzeti élet megindulásakor nagyban hozzájárult a közszellem lelkesítéséhez a hazafias lira terén mindmáig legjelentősebb költő: egy nő, Lydia Koidula. Erős, hazafias érzéstől inspirált költészetének másik ágát németesen *érzelgős* és romantikus stílusban írt idilljei teszik. Az öntudatos észet irodalom első korszakába tartozik még az a munkásság, mely népmesék, népdalok gyűjtésére és kiadására valamint a nyelv művelésére irányult.

Második fokon regény- és novelláirók jelentkeznek. Közülük kiemelendők a romantikus-realistikus irányú Eduard Wilde és Ernst Peterson, kik a múlt század végén kezdték meg működésüket. Az első történeti és társadalmi témákat dolgoz fel, az utóbbi főleg a népeletről választja tárgykerét, jól látó szemmel.

A fiatal generáció vezető egyéniségei az erotikus költészetet kiváló forma-érzéssel művelő Henrik Wisnapuu, kiben olykor holmi pözörködő, szerepjátszó hajlam tűnik fel, bár nincs híjjával az igazán észinte, s mély benső megnyilvánulásoknak sem. Az újak legmarkánsabb vezetője a mint kritikus és esztétikus is kiváló prózaíró, Friedebert Tuglas, akin francia befolyás érezhető. Mint humorista aratott általános tetszést évtizedeken keresztül Hugo Raundsepp, észet újságokban megjelent humoros karcolataival. De a kacagólelkű ember igen élesszemű kritikus is tudott lenni. Mintha megszemélyesítője volna az észet pszichének, mely egyrészt északian

józan, de van benne már valami a dél mozgékonyaságából, derűjéből is. Erősen kell küzdeniök az életszellet, ehhez hozzászoktatta őket a sors és a természet, de szeretnek jókat mulatni; nagyokat kacagni, s egészséges, az egész népközösséget összefogó szórakozásban társulni. Talán ezért szeretik annyira a zenét, éneket, táncot, mert hisz ezek mind oly művészetek, melyekben a nagy tömegek aktíve vehetnek részt. Lehet, hogy e három művészet állandó együttjárása bizonyos primitívsegre vall, de hogyan feledhetnék el énekeiket és táncukat, mikor évszázadokon keresztül azok voltak egyedüli vigasztalóik, s az észet népdalok voltak az észtségsz fenntartói, konzerválói. A július elején tartandó nagy nemzeti dalosünnep az utókor hálája lesz most, a szabadság idején, az egyszerű népdalok e csodálatosabb, mert még asszimiláló hatásuk is volt az elnyomás idején. A finn fajú észtek erősen keveredtek svédekkel s e keveredésből állt elő a egyszerű kvalitású mai észtségsz, mely nem hangoztatja lépten-nyomon a „nemzeti” jelszót, de nemzeti *tudatosságra* annál szilárdabb!

Zene, ének, mimika azonban magasabb fokon is élnek Észtországban. Művészeik az európai nagyvárosokban végzik tanulmányaikat. Tehetséges komponistájuk Tobiasz, legnagyobb színészük Paul Pinna. A klasszikus tánc terén elsőrendű, nálunk is ismert Ella Ilbak, nemrég Párisban aratott maga és népe számára elismerést.

A képzőművészetek terén a Szent-Pétervárotól élt Köhler festőt, Weizenberg szobrászt kell az elhaltak közül említeni. A nem nagytehetségű, de jól tanító és sok tehetséges fiatal kifejléshez segítő Hans Laipman a mai festőiskola vezetője. Mint szobrász jelentős Adamson, kinek alkotásai világkiállításokon is szerepeltek. Ő maga legutóbb Olaszországban dolgozott. Az észet művészek, mint általában az észet nép, hajlamosak a külföldjárásra, hogy ott tanulva nemzetük kulturszínvonalát emeljék. Az otthon ülő magyarsággal szemben üditően hatott reám ez az észet mozgékonyaság, mely kulturanyag felszívásával jár együtt, s amely lehetővé teszi, hogy a *kulturfölénnyel* bíró egy milliós

észt nép bizalommal tekintsen a jövő elé. Ha újra dőlni fog is kelet-ről a sívár homok, az intelligens észrt nép lelkét nem fogja tudni elszikkasztani, s ez a fontos. Egy ország, hol egyetemi orvostanárok mennek kaszárnyákba előadást tartani a nemi betegségek pusztító hatásáról, mire egy év alatt felére csökken a betegek száma a megtett preventív intézkedések folytán; egy ország, hol a tanári kar legjobb erői (egyetemiek) mennek a népfőiskolákba előadásokat tartani (igaz, hogy „jó pénzért”); ahol az állam a művészeket segíyezi, hozzájárul egy csinos kiállítású, gazdag tartalmú reprezentatív szépirodalmi folyóirat (*Looming* = Teremtés) fenn tartásához; ahol nagy számban vannak a csupán könnyű olvasmányt és szórakozást nyújtó szépirodalmi, illusztrált folyóiratok vagy népies lapok (Agu, Aeg, Odamees, Kodu, Romaan); ahol a halászoknak, gazdáknak, iparosoknak, kereskedőknek, pedagógusoknak, s mindenféle foglalkozást űzőknek (még a főiskolásoknak is) megvan a maguk fényképekkel ellátott, izléses kiállítású s fennakadás nélkül megjelenő szakközlőnye; ahol az ipari vagy művészeti kiállítást látogató leg-egyszerűbb ember is katalógussal kezében vizsgálja a kiállított tárgyakat; ahol nincs analfabetizmus, nincsenek a publikum előtt tett grandiózus gesztusok, de van csendes és szolid áldozatkészség: ott lehet kulturfőlényről beszélni, s ott nincs ok a csüggedésre, a jövőtől való félelemre!

A magasabbfokú tudományért, elsősorban a tartui egyetemért, a tudományos folyóiratokért és kiadványokért, az észrt múzeumért, valamint a színművészet érdekében hozott áldozatokról pedig nem is beszéltem! *Virányi Elemér.*

Reinhardt „Nagy színjátszóház“-a és a tömegszínház kérdése. A nagy háború utáni Németország annak az érzésnek a hatása alatt áll, amely már mult századi győzelme után is elfogta volt, hogy t. i. mind a mostani összeomlás, mind az akkori eredmény kultúrájában gyökerezett. Egyre hangosabban hirdetik a hozzáférést, hogy Németország a lefolyt félszázad gazdasági előretörésében elvesztette a németiségét és,

ami még fájdalmasabb, műveltségének az egysége is megbomlott, sőt valóságos szakadékok támadtak a nép különböző rétegei közt a lelki élet, a világnézet, a közszellem szempontjából. Ilyesmit már a XVIII. század végén is észrevett egyik-másik gondolkozó fő, pedig akkor a viszonyok még egészen mások voltak. Hardenberg-*Novalis* az időt is legyőzni akaró honvággyal sóvárgott a középkor szép szellemi egysége után („A kereszténység avagy Európa”), de ez még a művészet, esztetika, filozófia világára szorítókozó vagy volt akkor s még korántsem mutatta magát abban a hovatovább mindent lenyűgöző formában mint ma.

Ugyanez a probléma rejlik a mögött az utóbbi pár évben olyan feltűnően jelentkező törekvés mögött, hogy a művészet és a nép közt közeledést idézzenek elő minden eszközzel. A „Napkelet” ezidei februári számában szó volt már a berlini Népszínházról (Volksbühne). Ennek a tevékenysége szorosan idetartozik. Itt azonban rá lehet mutatni arra is, hogy ez egyáltalán nem elszigetelt jelenség, sőt maga az anyaintézmény is az abban a cikkben említetten kívül más utánzásra is talált. „Der Weg zur Volksbühne” (A népszínházhoz vezető út) címen az azóta, sajnos, megszűnt igen jó „Warnung” (Figyelmeztető), egyetemi hallgatók e hetilapja, a következőket állapította meg 1920 február 2-án: A népfőiskola a forradalom óta térben ugyancsak nyert és eredményeket ért el, mellette azonban a népszínház is terjeszkedik. Az eddig egyetlen, nagy, túlterhelt berlini Volksbühne-társaság megosztása és kis, munkakedvvel meg törekvéssel előnyösen kitűnő kultúrközpontok alakítása van folyamatban. A munkásság, amelynek számára különösen igyekeznék ez a vállalkozás dolgozni, kezdetben, sőt máig is tartózkodóan viselkedett, mert a marxista köröknek kellemetlen a decentralizáció és nincs érzékük a kis művelődési központok iránt. Ez megnehezítette a délnyugati külvárosok (Steglitz központtal Friedenau, Lichterfelde, Zehlendorf) új színházársaságának a megerősödését, de ez végeredményben mégis győztesen megállta a helyét, sőt egy kitűnő Hebbel-előadással